

kor nincs híján könyve az irodalom-történetírói elmélyülésnek sem. Illés Béla műve nemcsak a magyar szocialista irodalom közegeibe ágyazottan kerül elemzésre, hanem folyton tágabb viszonyítások „keresztkérdései” nyomán is megvilágosodik. E kérdések feltevésében és megválaszolásában látjuk Diószegi munkájának legfontosabb eredményeit. Mi a helyzet a Jókai—Mikszáth örökség folytatásával? — teszi fel az első fontos kérdést mindjárt a *Bevezető*. Csak a pipáját tartja-e úgy Béla bácsi, mint a nagy fabulázók a csibukot, vagy az anekdotikus ábrázolásmód lényegi jellemzőit tekintve is folytatja hagyományukat? „Illés Béla már beleszületett egy olyan magyar irodalmi hagyományba, amely az egykori Magyarország nem éppen szívderítő korszakairól és embereiről is a humor és az irónia hangján szólt” — válaszol (az anekdota kérdésében némileg talán sommásan) Diószegi, s egyetértésünkkel találkoznak ama fejtegetései is, melyek szerint Illés „életműve a klasszikus epika, a hagyományosnak mondható regényírás formái között bontakozott ki.” Továbbá, hogy művészetének ezen a hagyományos karakterén nem változtatva, Illés a 30-as évekbeli esztétikai felfogás alapján „kiteljesítője lett annak a sajátos magyar nemzeti karakterek között kibontakozott »nagyrealizmus« koncepciónak, amelynek Mikszáth a kezdeményezője, Móricz a csúcsa...” Mindebből logikusan adódnak a pálya második szakaszával kapcsolatos konklúziók. A *Kárpáti rapszódia* és az *Ég a Tisza* realista regényepozát Illés a

Honfoglalás-ban — „a legjobbak történetében” — írta tovább, ahol azonban a nemzeti önvizsgálat keserű igazságai is kimondatnak már, mintegy ellenpontozva a látszólag romantikus ars poeticát.

Jól érzékelteti a könyv, hogy alig van még modern magyar író, aki műveivel és személyiségével annyira beleépült volna a kortárs európai és világirodalom eleve áramába, mint Illés Béla. A mesteri anekdotákban felépített Parnasszus most filológiailag is megfogható istenekkel — a korszak valóban legnagyobb történeti és művészfígúráival — népesül be (makacs kételkedőknek a nagy gonddal szerkesztett remek képanyagot ajánlhatjuk); az életmű pedig a világirodalmi tendenciákkal szembeítve is megméri. A monarchia utolsó éveivel kapcsolatos háborzongató Illés-írások pl. Hašek, Kafka és Čapek írói világával rokonulnak, a környörtelen kárpátaljai életképek pedig Iszak Babel hasonlatos ogycsszai milliójének felvillantásával nyerne mélyebb értelmezést. S utalhatnánk még a történeti eseményeket megéneklő XX. századi „kalandregény”, a modern háborús irodalom szemléleti alapokon szétváló irányainak jellemzésére vagy más problémákra — Diószegi András könyve e pontokon is biztos támasz, jó kiindulási alap további vizsgálódásokhoz.

És van még egy erénye. Visszateszszük a könyvespolcra — s nyúlunk máris egy Illés Béla-kötetért. (*Szép-irodalmi Könyvkiadó 1966.*)

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN

FERENCZY BÉNI

(1890—1967)

Nemrég még hallatlan akaraterejét, a munkához való ragaszkodását csodáltuk. A súlyos betegségből lassan gyógyuló művész újra tanult rajzolni és mintázni — bal kézzel —, hogy ismét alkothasson. S dolgozott, egyre többet.

Halála a magyar művészeti élet súlyos vesztesége, mert vele egyszerűen egy nagyszerű művészcsaládtól kell búcsút vennünk. Apja, Ferenczy Károly a magyar festészet legnagyobbjai közé tartozik, nevéhez fűződik a nagybányai stílus megteremtése. A magyar piktúrára gyakorolt hatása évtizedekig érződött. Nővére, Noémi dekoratív gobelinjei a magyar iparművészetnek ugyancsak legszebb alkotásai közé tartoznak. S a művészettörténet számon tartja öccsét, Valért és nagybátyját, Ferenczy József festőművészt is.

Ferenczy Béni Szentendrén született. 17 éves korában már Nagybányán tanult, majd egy-két év elteltével külföldi tanulmányutak következtek: Firenze, München, Párizs. Tanult többek között a világszerte ismert mesternél, Archipenkónál is. Ebben az időben az impresszionizmushoz állt legközelebb (*Noémi portréja*). — Apja néhány évvel előbb festi legtűzeesebb, a magyar impresszionista festészet talán legszebb vásznait (*Márciusi est, Október*).

Részt vett a Tanácsköztársaság kulturális munkájában is, emiatt annak bukása után emigrációba kényszerült: Bécs, Moszkva, majd ismét Bécs. Ezekben az években a különböző stílusirányzatok szele őt is megérinti, de hosszabb időre nem ragadja meg egy sem.

A harmincas évek derekán hazatér. Ezekben az években talál végképp önmagára. Jellegzetes női aktjai (*Atalanta*, *Lépjő akt*) monumentális hatásúak, erőt sugárzóak. De ez az erő sugárzik már felesége portréjáról is, amit még bécsi éveiben mintázott. Főleg kisplasztikákat és érmekeket készített. Ez egyenes következménye lehetőségeinek, életkörülményeinek. Művész-érmeinek gazdag sorozatát még moszkvai tartózkodása idején elkezdte (*Michelangelo*). A felszabadulást követően 1950-ig a Képzőművészeti Főiskola tanára volt. Közben természetesen sokat dolgozott: érmekek, portrék, aktok jelzik útját — de itt említhetjük a Gyulán felállított Petőfi-szobrát is — és nagyon sok rajz, amelyek nemcsak egy-egy szobor vagy érem előtanulmányai, hanem megkapó grafikai alkotások.

Munkássága elismeréséül Kossuth-díjat és Kiváló művész kitüntető címet kapott.

Ferenczy Béni alkotásaiban közöttünk él — örökre.

— hm —

BAGHY GYULA

Hosszabb betegség után, 76 éves korában halt meg Baghy Gyula, a világszerte ismert eszperantista író. Temetésén megjelent minden megyénk és csaknem valamennyi nagyobb városunk küldöttsége, sőt külföldről is érkeztek tisztelői, hogy sírjára, a Farkasréti temetőben a gyász és a tisztelet koszorúit helyezték el.

Baghy Gyula Szegeden, a Kossuth utcában, 1891. január 13-án született régi és ismert színészcsalád tagjaként. Elődei a magyar színészet úttörői között voltak. A gimnázium és a színésziskola elvégzése után ő is színészként és rendezőként szerepelt nem mindennapi sikerrel több színházunknál. A tehetséges színész és rendező a közönség és színésztársai meglepetésére 1924-ben búcsút vett sokat ígérő pályájától, mint a budapesti Várszínház utolsó rendezője, hogy azt felcserélje az íróival.

Egyre meggyőzőbben és lelkesebben a nemzetközi nyelv hívévé vált, és arra az elhatározásra jutott, hogy az eszperantó segítségével hathatósabban és eredményesebben szolgálhatja a magyar nép kultúráját és vele együtt az emberiség egyetemes érdekeit, haladását, mindenekelőtt a béke ügyét.

E merész döntésében nem kis szerepet játszott az I. világháború. 1915 januárjában a keleti frontra vitték a békét szomjazó, az emberszeretettel és világirodalommal átitatott fiatal színészt. Szeptemberben Lucknál megbetegedett. Betegen, lelki megrázkódtatásokkal került orosz hadifogságba. Öt év alatt a hadifogoly-táborok minden kálváriáját és egész sorát járta végig: Kijev, Irbit, Szamara, Buguruszlan, Buzuluk, Asztrahán, Berezovka, Nikolszk Uszurijszk, Vladivosztozk, rövidebb időre megfordult Verhne Udinszk, Csitta, Harbin és Habarovszk városokban is. Gyakorlatilag a soknemzetiségű hadifogoly-táborokban dőbönt rá a nemzetközi nyelv szükségességére, amelyet hűszéves ifjúként már korábban megismert, sőt munkások részére tanfolyamot is vezetett Kassán. A különböző nyelvű fogolytársait Szibériában direkt módszerrel tanította eszperantóra, hogy azután ezen a nyelven vigasztalhassa őket. Ezért írja verseit, színműveit és novelláit eszperantóul. Ezen új nyelv változatos és nagyszerű lehetőségeit Baghy fellépéséig senki sem tudta oly ügyességgel kiaknázni. Változatos témájú és érzelmi gazdagsággal telített verseit hadifogoly sorstársai nemzeti nyelvekre fordították. Hírneve így nemcsak a hadifogoly-táborokban terjedt el, hanem Ázsiában, Amerikában, Európában és Ausztráliában is, ebben nagy szerepet játszott az is, hogy fogolytársai verseit és novelláit szétküldözgették a világ legkülönbözőbb eszperantó folyóirataihoz.

Baghy teljesen eredeti és egyéni ritmus rendszerben írta költeményeit, amelyeknek külön-külön megvan a sajátos melódiájuk. Eszperantó verseinek az olvasásakor az az érzése az embernek, hogy Baghyban talán először költeményének a melódiája születhetett meg, és ehhez csak azután írhatta meg versszakait. Ezért váltak témadús költeményei népszerűkké és könnyen megzenésíthetőkké.

A táborból kikerült verseit először orosz zeneszerzők zenésítették meg, de a táborban élt zenészek is sok verséhez komponáltak zenét.

Amikor hosszú és keserves hadifogságából hazaindult, tele optimizmussal és alkotókedvvel, szomorúan látta a háborút vesztett hazájának keserves helyzetét. Csak ekkor tudta meg, hogy közben felesége elhagyta, és lakását is elcserélte. Jól-lehet külföld a színészből lett költőt már igen jól ismerte, itthon, mint író ismeretlen maradt, de nem sokáig, mert a Szegeden megjelenő háború utáni egyetlen magyar eszperantó folyóirat, a Hungara Esperantisto közölni kezdte 1921-től verseit és novelláit. Ugyanezen évben Budapesten Eszperantó Kört alakított, amely híressé vált irodalmi estével és élő újságával. Egyéni bánatának és népe válságos helyzetének a feledésére a színművészetnek és irodalomnak szentelte minden idejét.